

SHAXSNI PSIXODIAGNOSTIK BAHOLASH VA PSIXOLOGIK SOHALARI

*Qo'qon Universiteti Andijon filiali Boshlang'ich
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabalari*

Nurmuhammedova Roziyaxon Akmaljon qizi

Qobulova Xilola Mavlonbek qizi

roziyanurmuhammedova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola psixologiya fanidan shaxsni o'rganishning psixodiagnostik imkoniyatlariga bag'ishlangan. Ushbu ishda shaxsni psixodiagnostik baholashning mazmuni, maqsadi va uning psixologiya sohalaridagi qo'llanilish jihatlari yoritilgan. Psixodiagnostika insonning individual-psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan ilmiy-amaliy jarayon sifatida talqin qilinadi. Unda testlar, kuzatish, suhbat, anketa va proyektiv metodlar kabi psixologik tadqiqot usullarining mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, psixodiagnostikaning ta'lim, tibbiyot, mehnat, sport va oilaviy psixologiya kabi sohalarda qo'llanilishi, shaxs rivojlanishini baholashda ushbu metodlarning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Ishda shaxs haqidagi ma'lumotlarni to'g'ri tahlil qilish, diagnostika natijalarini amaliyotda qo'llash hamda psixologik xizmat samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy yondashuvlar bayon etiladi.

KALIT SO'ZLAR: Psixodiagnostik metodlar, psixodiagnostik baholash, psixologik amaliyot, psixodiagnostik testlar.

АННОТАЦИЯ

Эта статья посвящена психодиагностическим возможностям изучения личности в психологической науке. Данная работа охватывает содержание, цель и применение психодиагностической оценки личности в области психологии. Психодиагностика рассматривается как научный и практический процесс, направленный на выявление индивидуальных психологических характеристик человека. В ней раскрывается сущность методов психологического исследования, таких как тесты, наблюдение, интервью, анкеты и проективные методы. Также показано применение психодиагностики в таких областях, как образование, медицина, трудовая, спортивная и семейная психология, а также важность этих методов в оценке личностного развития. В работе описываются научные подходы к корректному анализу информации о человеке, практическому применению результатов диагностики и повышению эффективности психологических услуг.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Психодиагностические методы,
психодиагностическая оценка, психологическая практика,
психодиагностические тесты

ANNOTATION

This article is devoted to the psychodiagnostic possibilities of studying personality in psychological science. This work covers the content, purpose and application of psychodiagnostic assessment of a person in the fields of psychology. Psychodiagnostics is interpreted as a scientific and practical process aimed at identifying the individual psychological characteristics of a person. It reveals the essence of psychological research methods such as tests, observation, interviews, questionnaires and projective methods. It also shows the application of psychodiagnostics in such areas as education, medicine, labor, sports and family psychology, and the importance of these methods in assessing personal development. The work describes scientific approaches to the correct analysis of information about a person, the practical application of diagnostic results and increasing the effectiveness of psychological services.

KEYWORDS: Psychodiagnostic methods, psychodiagnostic assessment, psychological practice, psychodiagnostic tests

Hozirgi zamon psixologiyasida inson omilini, shaxsni o'rganishning juda ko'plab vositalari mavjud va ular psixologik amaliyotda keng qo'llanilib kelinadi. Shunday vositalardan biri psixodiagnostik testlardir. Ular deyarli hamma sohada, ko'plab fanlar namoyandalari tomonidan ishlatiladi. Maqsadi bevosita shaxsni tarbiyalash va shakllantirish muammolarini o'rganish bilan bog'liq bo'lgan pedagogika va psixologiyada hozirgi vaqtda testlardan foydalanish keng yo'lga qo'yilgan. Pedagogikada qo'llaniladigan testlar didaktik testlar hisoblanadi. Mana bir necha yildirki, Respublikamiz hududidagi ta'lim muassasalarida (maktab, lisey, kollej va boshqa), oliy o'quv yurtlarida bunday testlardan foydalanib kelinmoqda. Didaktik testlar o'z mohiyatiga ko'ra, sinaluvchilarning ayni vaqtdagi (sinalayotgan vaqtdagi) bilim darajasini, u yoki bu predmetni, materialni, dasturni qay darajada o'zlashtirganligini aniqlashga xizmat qiladi. Lekin ular sinaluvchilarning individual psixologik xususiyatlari (qobiliyati, iqtidori, irodaviy-hissiy jihatlari va sh.k.lar)ni aniqlashga mo'ljallanmagan. Shaxsning individual psixologik xususiyatlarini o'rganish uchun psixodiagnostik testlardan foydalaniladi.

Didaktik testlar va psixodiagnostik testlarning bir-biridan farqi shundaki, ularda bir-biriga o'xshagan, sinaluvchi e'tiboriga havola etiladigan savollar va ularga beriladigan javoblar variantlari berilgan bo'lsa-da, didaktik testlarda savollar ma'lum bir fan va uning dasturi bo'yicha o'zlashtirilishi (sinaluvchining bilishi) lozim bo'lgan masalalar haqida to'g'ridan - to'g'ri beriladi va bu savollar bo'yicha taklif etilgan javob variantlari "to'g'ri" va "noto'g'ri" javoblarga farqlanadi

2. Sinaluvchi qanchalik ko'p to'g'ri javob bersa, shunchalik yaxshi, yuqori natijalarga erishadi. Psixodiagnostik (shaxsni va uning u yoki bu masalaga nisbatan

munosabatini o'rganuvchi) testlarda esa ulardan farqli ravishda, sinaluvchi e'tiboriga havola etiladigan savollar chalg'itib beriladi (aksariyat hollarda sinaluvchi gap nima haqida ketayotganligini anglolmaydi, chunki savollarning aksariyati go'yo bir-biriga mantiqan bog'lanmagandek byerilishi mumkin). Bu savol, tasdiq, mulohazalarga byeriladigan javoblar "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" javoblarga emas, balki "samimiy" yoki "nosamimiy" javoblarga farqlanadi (intellektni o'rganuvchi testlar bundan mustasno). Bu o'rinda sinaluvchi qanchalik samimiy javob byersa, shunchalik u haqda, uning u yoki bu hodisaga nisbatan munosabati haqida aniqroq ma'lumotni olish imkoniyati tug'iladi. Shuning uchun ham psixodiagnostik testlarda sinaluvchi javoblarining samimiy bo'lishligiga erishish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda psixologik amaliyotda foydalanilayotgan psixodiagnostik testlarni shartli ravishda ixcham va ixtisoslashtirilgan chuqur ilmiy tadqiqot psixodiagnostik testlariga farqlash mumkin. Ixcham testlar o'z nomiga yarasha ixcham, kam hajmli, ozgina savollardan iborat bo'lib, sinaluvchi shaxsi haqida birlamchi ma'lumotlarni olish imkoniyatini byeradi.

Ulardan har bir pedagog o'z faoliyatida o'zini, o'quvchisini va eng muhimi uning ota-onasini o'rganishda foydalanishi mumkin.³ Ixcham testlarning afzalligi shundaki, ulardan foydalanish uchun tadqiqotchidan maxsus psixologik tayyorgarlik talab qilinmasligi bilan birga undan olingan natijalarni qayta ishlab, tegishli ma'lumotlarni olish na tadqiqotchidan va yana sinaluvchidan ko'p vaqt talab qilmaydi. Ularni dam olish vaqtlarida, shunchaki suhbat chog'larida ham o'tkazib ko'rish mumkin. Odatda psixologik amaliyotda bunday testlardan sinaluvchilarni asosiy psixodiagnostik tadqiqotga tayyorlash, ularning e'tiborini qozonish, psixolog - pedagog ishonchini uyg'otish, qiziqishini yuzaga keltirish maqsadida, mashq (razminka) sifatida foydalaniladi. Ularning kamchilik jihati shundaki, ulardan olingan ma'lumotlar bir oz sayozligi, yuzakiligi, xatoga yo'l qo'yish ehtimolining yuqoriligi bilan farqlanib turadi. Lekin, odam haqida hech nima bilmagandan ko'ra qisman bo'lsa-da, ma'lum bir ma'lumotga ega bo'lishning o'zi ham, u bilan olib boriladigan ish samaradorligini oshiradi. Bunday testlarning xatoga yo'l qo'yish ehtimoli yuqori bo'lishi bilan birga, ularning sinaluvchi shaxsiga, uning taqdiriga (agar g'araz maqsadlarda foydalanilmasa) ziyon yetkazish ehtimoli ham kam bo'ladi. Shuning uchun ham so'nggi vaqtlarda ixcham psixodiagnostik testlar ommaviy axborot vositalari (gazeta, jurnallar) sahifalarida ko'plab byerilib borilmoqda. Gazeta jurnallar tahririyati xodimlari bu testlardan o'z nashrlariga o'quvchilar qiziqishini oshirish, ularning xaridorgirligini kuchaytirish maqsadida ham foydalanishmoqda. Amaliyotchi psixolog, pedagog tomonidan bunday testlardan foydalanish, uning ta'lim tarbiya jarayoni ishtirokchisi, shaxs ko'z o'ngida e'tiborini oshirishga, o'rganilayotgan shaxsning individual psixologik xususiyatlarini yaxshiroq bilib olish, shu bilan birga uning "ko'ngliga kirib borish" imkoniyatini yaratishga, uni faoliyati samaradorligini

oshirishga xizmat qilishi mumkin. Yuqorida keltirib o'tilgan testlar bilan tanishib chiqib, ulardan foydalanishni o'rganib olgan amaliyotchi psixolog va pedagog o'z navbatida shu kabi testlarni boshqa psixologik adabiyotlardan, gazeta, jurnallardan ham qidirib topib, ularni o'rganib, o'zlashtirib, o'zining psixodiagnostik testlar "banki"ni boyitib borishi, o'zining kundalik ish faoliyatida ulardan samarali foydalanishi mumkin. Tadqiqotchi ixtiyorida bunday testlar miqdori qanchalik ko'p va xilma-xil bo'lsa va ulardan o'z faoliyatida, o'z-o'zini va atrofida qilarni o'rganishda muntazam foydalanib borsa, ulardan tegishli maqsadlarda va o'rinli foydalana olish ehtimoli yanada ortib boravayeradi.

Yuqorida aytib o'tganimiz, ixtisoslashtirilgan chuqur ilmiy tadqiqot testlari esa, maxsus, jiddiy ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishda va maxsus psixologik tayyorgarlikdan o'tgan mutaxassislar tomonidan foydalaniladigan testlardir. Bunday testlar toifasiga Kettelning 16-faktorli shaxsni o'rganish testlari, G.Yu.Ayzenkning intellekt testlari, D.Vekslyer testlari, MMRI, FPI, Raven testi, Tematik Appyersepsiyalashgan Test (TAT) (Tematicheskii Appyerseptivniy Test), Lyushyer testi, Liri testi, Rorshaxning 'Siyoh dog,lari' testi va shu kabi ko'plab testlar kiradi. Ular ixcham testlardan savollari, topshiriqlari miqdorining ko'pligi (ular ayrim hollarda bir-necha yuzlab bo'lishi mumkin), tadqiqot o'tkazish uchun qo'yiladigan talablarning o'ziga xosligi, olingan natijalarni qayta ishlash jarayonlarining murakkabligi, tadqiqot o'tkazish va qayta ishlash uchun ko'p vaqt, maxsus malaka talab qilinishi kabi xususiyatlari bilan farqlanadi. Ularning afzallik jihati shundaki, ular sinaluvchi shaxsi haqida, uning individual-psixologik xususiyatlari haqida to'laroq ma'lumotlar olish imkoniyatini byeradi. Chunki, aytib o'tilganidek, bunday testlardan foydalanish tadqiqotchidan maxsus psixologik tayyorgarlik, maxsus malaka talab qiladi. Bunday testlardan foydalanish jarayoniga qo'yiladigan talablarga javob byermaslik, ulardan foydalanish tartibini buzish, olingan natijalarning noto'g'riligiga, sinaluvchi shaxsiga noo'rin psixologik tavsif byerishga, oqibatda sinaluvchi shaxsi va uning taqdiriga jiddiy ziyon yetkazishga olib kelishi mumkin. Bunday testlardan noo'rin foydalanish xalq tili bilan aytganda 'Qosh qo'yaman deb - ko'z chiqarish' bilan barobar. Eng ayanchlisi, bunday psixologik savodsizlik oqibatida psixologiya fani imkoniyatlari barbod etiladi, uning obro'siga putur yetkaziladi. Bunday xatolarga yo'l qo'yish, o'quvchi shaxsiga, uning ota-onasi, ularning o'zaro munosabatlari, jamiyatga jiddiy zarar keltirishi mumkin. Shuning uchun ham bunday testlarga nisbatan ehtiyotkorlik, ma'suliyat bilan yondashish lozim bo'ladi.

XULOSA

Shaxsni psixodiagnostik baholash psixologiya fanining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, insonning individual xususiyatlari, emotsional holati, qobiliyatlari, motivatsiyasi va xulq-atvoridagi o'ziga xos jihatlarni chuqur o'rganishga xizmat qiladi. Psixodiagnostik metodlar — testlar, kuzatish, suhbat, eksperiment

hamda proyektiv texnikalar — shaxs rivojlanishini ilmiy asosda tahlil qilish va aniq xulosalar chiqarish imkonini beradi. Psixologik sohalarda ushbu baholash usullari ta'lim, tibbiyot, mehnat, sport, oilaviy maslahatlarga oid muammolarni aniqlash va samarali yechimlar ishlab chiqishda katta ahamiyatga ega. To'g'ri tanlangan va ilmiy asoslangan diagnostika shaxsning psixologik ehtiyojlarini aniqlash, uning kuchli va zaif tomonlarini belgilash, individual rivojlanish dasturlarini tuzish imkonini yaratadi. Shunday qilib, shaxsni psixodiagnostik baholash inson psixikasini chuqur anglash, uning rivojlanishiga ko'maklashish va turli psixologik muammolarni oldini olishda muhim o'rin egallaydi. Bu jarayonning samarali tashkil etilishi psixologik amaliyotning sifatini oshiradi va shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib shakllanishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot: Universitetlar va pedagogika institutlari uchun o'quv qo'llanma. – T.: "Universitet", 1999. – 96 b.
2. Karimova V.M., Xayitov O.E., Ergasheva D.D., Lutfullayeva N.X., Xaydarova X.R. Sbornik situatsionnix zadach, delovix i psixologicheskix igr, testov, kontrolnix zadaniy, keys-stadi, voprosov dlya samoproverki po kursu "Ekonomicheskaya psixologiya". – T., TGEU. 2005.
3. Mayers D. Sosialnaya psixologiya / Perev.s angl. – SPb.: Piter, 1999. – 688 s.
4. Nemov R.S. Psixologiya. Uchebnik dlya studentov vissh. ped. ucheb. zavedeniy: V 3-x t. – M.: Gumanit. izd. sentr VLADOS, 2003. – 576 [640; 608] s.
5. Nemov R.S. Psixologiya: Ucheb. dlya stud. vo'ssh. ped. ucheb. zavedeniy: V 3 kn. – M., 2003
6. Psixologiya. Uchebnik / Otv. red. prof. A.A.Krilov. – 2-ye izd., pererab. i dop. – M.: Izd-vo: PROSPEKT (TK Velbi). 2004. – 752 s.
7. Psixologicheskaya diagnostika: Uchebnoye posobiye / Pod red. K.M.Gurevicha, Ye.M.Borisovoy. 2-ye izd., ispr. – M.: 2000.